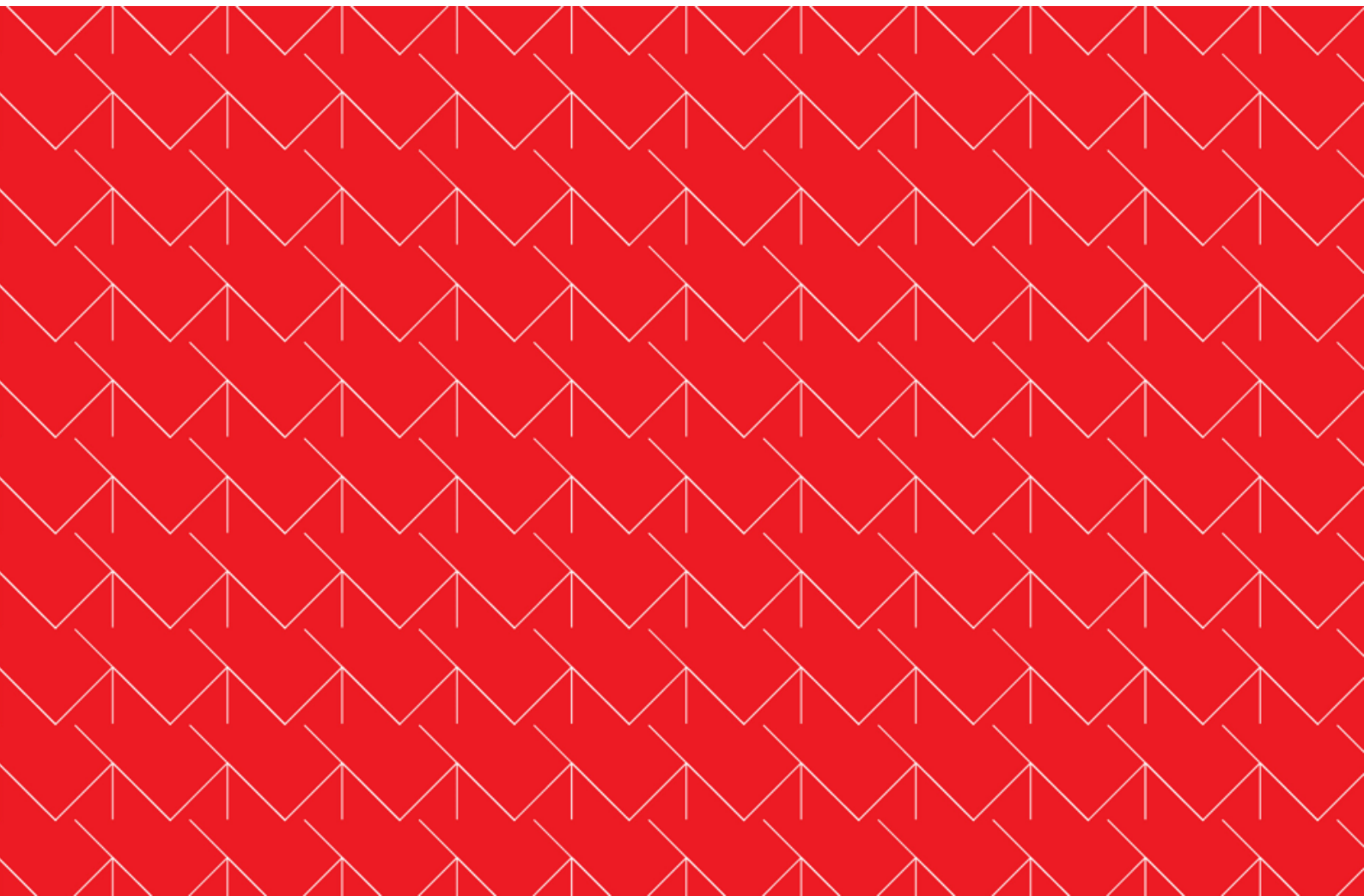

Ringsaker
kommune

JORDVERNSTRATEGI 2023-2040

Vedtatt i kommunestyret 20. september 2023, sak 047/23

Forord

Denne jordvernstrategien er del av kommunens langsiktige planer for forvaltning av arealressurser. Strategien gir et bilde av faktorene som fører til nedbyggingspress på dyrka jord i kommunen, og gir anbefalinger for å hindre nedbygging og sikre at jorda fortsatt skal benyttes til matproduksjon i framtida. Temaplanen i seg selv er ikke juridisk bindende, men den skal gi tydelige føringer for arbeidet med kommuneplanens arealdel og forvaltning av annet lovverk som jordloven etc.

Jordvernstrategien ble vedtatt av kommunestyret i møte 20.9.2023, saksnummer 047/23.

Innhold

Forord	2
Innledning og bakgrunn.....	5
Hva betyr jordvern og hva er begrunnelsen for jordvernet?	6
Føringer for kommunal jordvernstrategi	8
Internasjonale føringer.....	8
Nasjonale føringer	8
Nasjonal jordvernstrategi	8
Lovverket	9
Statlige planretningslinjer	9
Regionale føringer	9
Lokale føringer.....	9
Situasjonsbeskrivelse i Ringsaker	11
Arealgrunnlag	11
Arealutvikling.....	13
Gjeldende planer som vil føre til videre framtidig nedbygging.....	16
Pressområdene i Ringsaker	17
Faktorer som bidrar til nedbyggingspress på dyrka jord.....	18
Boligbygging	18
Næringsutvikling.....	18
Landbrukets egen nedbygging	18
Fritidsbebyggelse.....	18
Nasjonale transportkorridorer og hovedveger	18
Lokale samferdselstiltak	19
Nydyrking og gjenbruk av matjord	20
Mål for vern av dyrka og dyrkbar jord i Ringsaker	22
Ambisjon.....	22
Jordvernmål – hovedmål.....	22
Strategier/delmål	22
Aktuelle virkemidler og tiltak	23
Vedlegg 1 – Bakgrunn om jordbruket i Ringsaker	24
Naturgitte vilkår for jordbruksproduksjon	24
Dagens disponering av jordbruksarealene i Ringsaker.....	25
Kjøtt-, melke- og eggproduksjon	26
Verdiskaping	26
Framtidige muligheter for jordbruksproduksjon	26

Jordbruksproduksjon og utbyggingspress.....	27
Dyrkbar jord.....	27
Vedlegg 2 – Ordforklaring	28
Vedlegg 3 – Metodebeskrivelse for arealanalyser	30
Arealressurskartet AR5.....	30
KOSTRA.....	30

Innledning og bakgrunn

Landbruket er en viktig næring i Ringsaker, og kommunen er en av landets største landbrukskommuner, med betydelige arealressurser og gode naturgitte forutsetninger for jordbruk. Jordbruksarealet i kommunen utgjør en viktig ressurs, både lokalt og nasjonalt. Det danner grunnlaget for en omfattende og variert planteproduksjonen for mat til mennesker og som fôr til husdyr for produksjon av kjøtt, mjølk og egg.

Utbygging av ny firefelts E6, boligbygging og næringsutvikling har lagt grunnlag for vekst og utvikling i Ringsaker. Samtidig har dette vært arealkrevende, og hovedvekten av utviklingen er konsentrert i de sentrale deler av kommunen som preges av større sammenhengende jordbruksområder av god kvalitet. Både dyrka og dyrkbar mark har på bakgrunn av dette over tid blitt satt under et utbyggingspress, og jordbruksarealer av god kvalitet har blitt bygd ned og omdisponert til andre formål eller på annet vis blitt satt under press.

Det aller vesentligste av den arealkrevende veksten i Ringsaker framover forventes, på lik linje med det som har vært gjeldene til nå, å skje i områder som preges av større sammenhengende jordbruksarealer av svært god kvalitet. Dette er rike jordbruksområder, og en utbygging i disse områdene må skje på et slikt vis at jordvernet ivaretas og nedbygging av dyrka og dyrkbar jord i størst mulig grad unngås. Presset på arealene forventes ikke å avta. Det er derfor avgjørende å både styrke bevisstgjøring rundt verdien av kommunens jordbruksarealer på alle nivåer, samt ha en god strategi som ivaretar jordvernet, samtidig som også andre samfunnshensyn ivaretas på et godt vis i og omkring pressområder.

Bærekraftig forvaltning av arealressursene er en viktig kommunal oppgave, og kommunen som planmyndighet har et ansvar for å ta vare på god matjord. Ringsaker kommune har med bakgrunn i dette søkt om og fått innvilget midler fra Landbruksdirektoratet til utarbeidelse av en kommunal jordvernstrategi.

Hva betyr jordvern og hva er begrunnelsen for jordvernet?

Begrepet jordvern blir ofte framstilt som om det enten er spørsmål om jordbruksareal eller utbyggingsareal. Det er imidlertid viktig å forstå helheten og mangfoldet i de verdier som knytter seg til jordsmonnet. Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) har våren 2023 utarbeidet ett nytt kunnskapsgrunnlag for revisjon av norsk jordvernstrategi og et forsterket mål om jordvern. Rapporten beskriver utfordringer for verdens matproduksjon og betydningen for vern av jord. Sammenhenger mellom bærekraft, jordvern, matsikkerhet, jordsmonnets funksjoner og økosystemtjenester blir også beskrevet. FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) har illustrert jordsmonnets mange funksjoner og økosystemtjenester, se figur 1.

Figur 1: Illustrasjon av jordsmonnets funksjoner og økosystemtjenester. Kilde: FAO 2015 og NIBIO 2023

NIBIO rapportens hovedkonklusjon er at nedbygging av jordbruksarealer betyr ikke bare tap av areal for produksjon av mat, men også tap av jordfunksjoner, økosystemer, miljøverdier og grunnlag for verdiskaping.

Dyrka jord er en begrenset arealressurs i Norge og i verden for øvrig. Om lag 3 % av Norges landareal er fulldyrka jord. Både krig i Europa og begynnende klimaendringer som gir mer tørke og ekstremvær, har gjort at matsikkerheten i verden er utfordret. For å ikke komme i en situasjon med matmangel i Norge, eller der norsk import bidrar til matmangel i andre land, er det viktig å bidra til at vi er mest mulig selvforsynt med matvarer. Viktigheten av matvaresikkerhet og et restriktivt jordvern kommer tydelig frem i Totalberedskapskommisjonens rapport (NOU 2023:17), som ble levert i juni 2023.

Regjeringen har bestemt at FNs bærekraftsmål skal være det politiske hovedsporet for å ta tak i vår tids største utfordringer. Bærekraftig samfunns- og arealplanlegging er de viktigste virkemidlene som Ringsaker kommune har til å nå målene.

Ringsaker produserer og foredler mat basert på lokale jordbruksressurser til mange ganger kommunens egen befolkning. Om lag 2 % av all den fulldyrka jorda i Norge ligger i Ringsaker, og om lag 3 % av Norges kornproduserende areal ligger i Ringsaker. Korn er den viktigste bidragsyteren til

energi i kostholdet, og med en produksjon på rundt 45 000 tonn korn i året, tilsvarende 3,5 % av Norges kornproduksjon, bidrar jordbruket i Ringsaker til en betydelig del av landets totale kornproduksjon. God ivaretagelse av alle jordvernets aspekter i Ringsaker er av stor betydning, også i nasjonal skala. Ringsaker har et ansvar for å forvalte disse ressursene til det beste for kommende generasjoner.

Føringer for kommunal jordvernstrategi

Internasjonale føringer

Høsten 2015 vedtok FNs medlemsland mål for bærekraftig utvikling fram mot 2030. FNs bærekraftsmål gjelder alle land i verden og har stor innvirkning på norsk politikk, både nasjonalt og lokalt. Ringsaker må forholde seg til internasjonale avtaler når det gjelder jordvern. FNs bærekraftsmål består av 17 mål (figur 2) og 169 delmål. Jordvern i vid forstand er viktig for å nå flere av bærekraftsmålene, og det er hele 13 bærekraftsmål som er avhengig av jord i god tilstand. Ifølge FNs klimapanel er matproduksjon og tilgangen til vann flere steder i verden under stort press.

Det er spesielt *bærekraftsmål 2* som lyder: «Utrydde av sult, oppnå matsikkerhet og bedre ernæring, og fremme bærekraftig landbruk» og deler av *bærekraftsmål 15* «motvirke forringelse av matjord» som blir viktige i jordvernstrategien for Ringsaker.

Figur 2: FNs 17 bærekraftsmål

Nasjonale føringer

Nasjonal jordvernstrategi

Den første nasjonale jordvernstrategien ble vedtatt av Stortinget i 2015. Det har siden kommet flere revisjoner og strengere mål. Den nyeste jordvernstrategien er fra 26.5.2023. Jordvern har dermed fått en posisjon som samfunnsinteresse av større vekt, som alle aktører som driver samfunns- og arealplanlegging må forholde seg til. Jordvernmålet fra 2021 var at den årlige omdisponeringen av dyrka jord ikke skulle overstige 3000 dekar i året. Dette målet skulle nås innen 2025, og ble nådd i 2021.

Den nye jordvernstrategien fra 2023 skjerper målet ytterligere til maksimalt 2000 dekar årlig omdisponering, og at dette målet skal nås innen 2030.

Det nasjonale jordvernmålet er knyttet til omdisponering av dyrka jord etter jordloven og plan- og bygningsloven. Måltallet er knyttet til KOSTRA-rapportering. Landbrukets egen nedbygging er ikke omdisponering og holdes dermed utenfor jordvernmålet.

Lowerket

Det framgår av nasjonal jordvernstrategi at arealplanlegging etter plan- og bygningsloven vil være det mest sentrale for å ivareta jordressursene. Plan- og bygningsloven som sektorovergripende lov er derfor det sentrale juridiske virkemiddelet for å gjennomføre jordvernpolitikken. Jordloven som særlov inneholder et generelt forbud mot omdisponering, men kan settes til side ved utarbeidelse av arealplaner. Jordlovens virkeområde er som regel der plan- og bygningsloven definerer som LNFR-områder (landbruks-, natur- og friluftsområder, samt reindrift).

Statlige planretningslinjer

Statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging er sentralt i kommunens arealplanlegging, og det samme gjelder statlige planretningslinjer for klima- og energiplanlegging og klimatilpasning. Spesielt er retningslinjene om fortetting og jordvern viktige:

«Potensialet for fortetting og transformasjon bør utnyttes før nye utbyggingsområder tas i bruk. Nye utbyggingsområder bør styres mot sentrumsnære områder med mulighet for utbygging med mindre arealkonflikter. Utvikling av nye, større boligområder må sees i sammenheng med behovet for infrastruktur.

Det er nødvendig å ta vare på god matjord, men jordvernet må balanseres mot storsamfunnets behov.

I områder med lite utbyggingspress, og hvor lokale myndigheter vurderer det som nødvendig for å øke attraktiviteten for bosetting, kan det planlegges for et mer differensiert bosettingsmønster.»

Regionale føringer

Det finnes i dag ikke en overordnet jordvernstrategi for Innlandet fylke. Innlandet fylkeskommune har utarbeidet Regional plan for samfunnstryggleik, vedtatt 14.6.2023. Planen tar for seg jordvern i vid forstand og er tydelig på Innlandets rolle som Norges matkammer. Det vektlegges framtidsrettet arealplanlegging og forvaltning som vil bidra til bedre samfunnssikkerhet. I tillegg blir blant annet god utnytting av jordbruksarealene, klimatilpasninger, innsatsfaktorer i landbruket, utdanning og det å ta vare på produsentene vektlagt.

Inntil videre er det fylkesdelplanen for samordnet miljø-, areal- og transportutvikling (SMAT) i 6 byer og tettsteder og 2 næringsområder i Hamarregionen (2009-2030) som er gjeldende regional plan. Utgangspunktet for SMAT-planarbeidet var å finne fram til rimelige avveininger mellom by- og tettstedsutvikling og vern av noe av landets beste åkerjord. I SMAT-planen var dette forsøkt konkretisert i disse punktene:

«Sammenhengende landbruksområder i de beste klimasonene og med den beste jordkvaliteten skal vernes mot nedbygging og oppdeling. Videre tettstedsutbygging styres mot de minst verdifulle arealene.

Utbyggingsområdene skal knyttes til eksisterende tettsteder og brukes for å gjøre stedene tettere, og med ubebygde belter mellom tettstedene. Det skal skapes klare og naturlige langsiktige grenser mellom bebygde områder og landbruks-, natur- og friluftsområdene.»

Lokale føringer

Kommuneplanen er kommunens overordnede styringsdokument og består av en samfunnsdel og en arealdel. Formålet med en kommuneplan er å bli enige om en utviklingsretning som gir langsiktighet og forutsigbarhet i politikk, samfunnsutvikling og arealbruk. Den gjeldende arealdelen ivaretar mange

av disse hensynene. Virkemidlene bør allikevel gjennomgås ved neste revisjon i 2024 basert på de nye føringene i samfunnsdelen og langsiktig arealstrategi.

Kommuneplanens samfunnsdel med langsiktig arealstrategi for perioden 2023-2040 ble vedtatt av kommunestyret den 7.3.2023. Planen gir føringer for hvordan Ringsaker kommune skal utvikle Ringsakersamfunnet mot 2040. Visjonen er *vekst, utvikling og omsorg for alle*. Kommunen skal sikre en bærekraftig utvikling av samfunnet. For at det skal være mulig må alle deler av samfunnet bidra. Det vil si at innbyggere, næringsliv og kommune alltid må vurdere om aktiviteter, beslutninger, prosjekter og produksjoner bidrar til sosial, miljømessig og økonomisk bærekraft. Alle de tre dimensjonene er like viktige og danner et sentralt grunnlag for utforming av kommuneplanens samfunnsdel. Ved utbygging av nye arealer skal jordvernet ivaretas, og nedbygging av dyrka og dyrkbar jord i størst mulig grad unngås. Det skal også tilrettelegges for nydyrking.

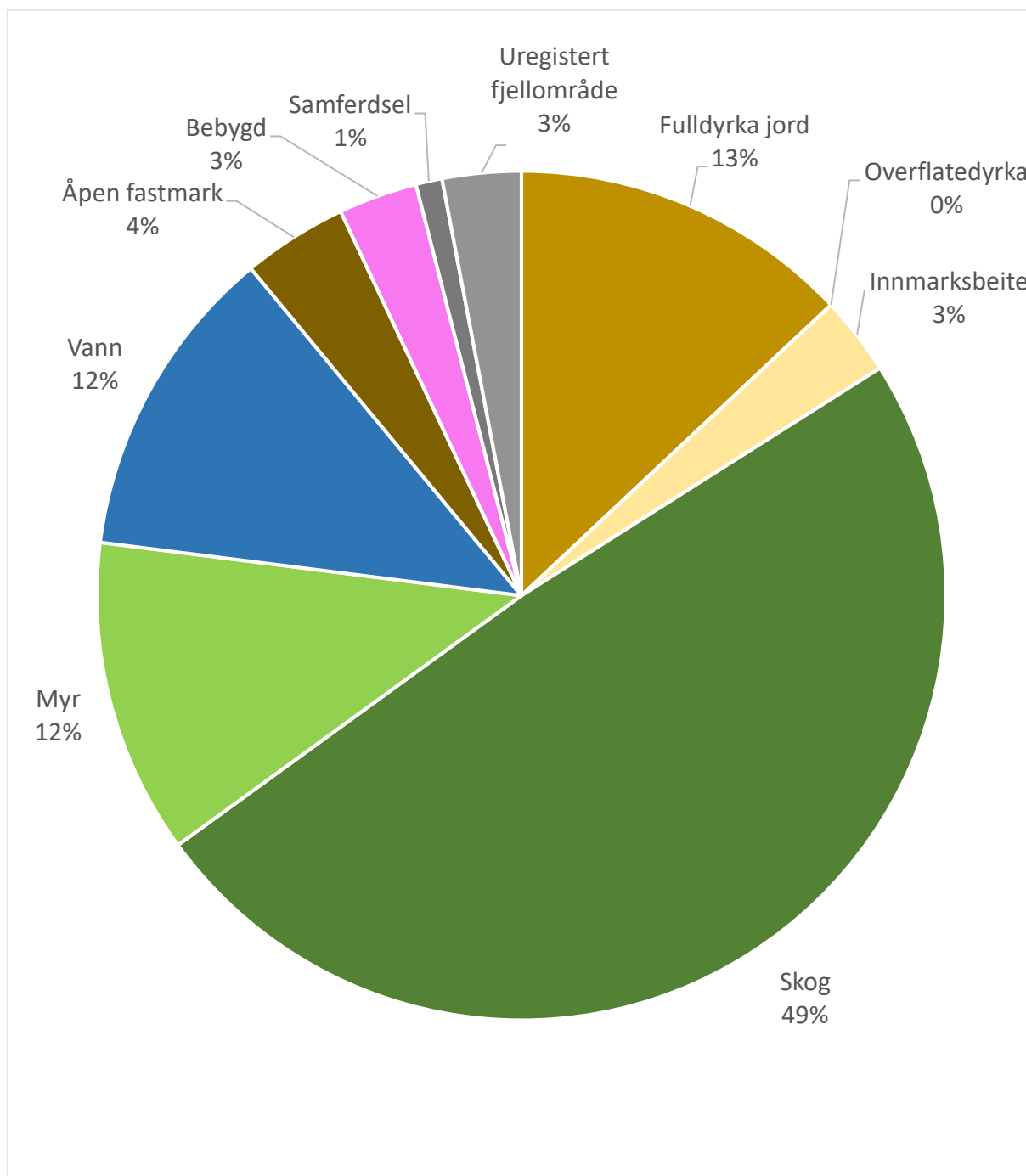
Langsiktig arealstrategi for jordvern:

«Dyrket jord skal skjermes mot utbygging og kan bare aksepteres når inngrep er nødvendig og riktig i forhold til storsamfunnets behov og bedre enn andre alternative løsninger.»

Situasjonsbeskrivelse i Ringsaker

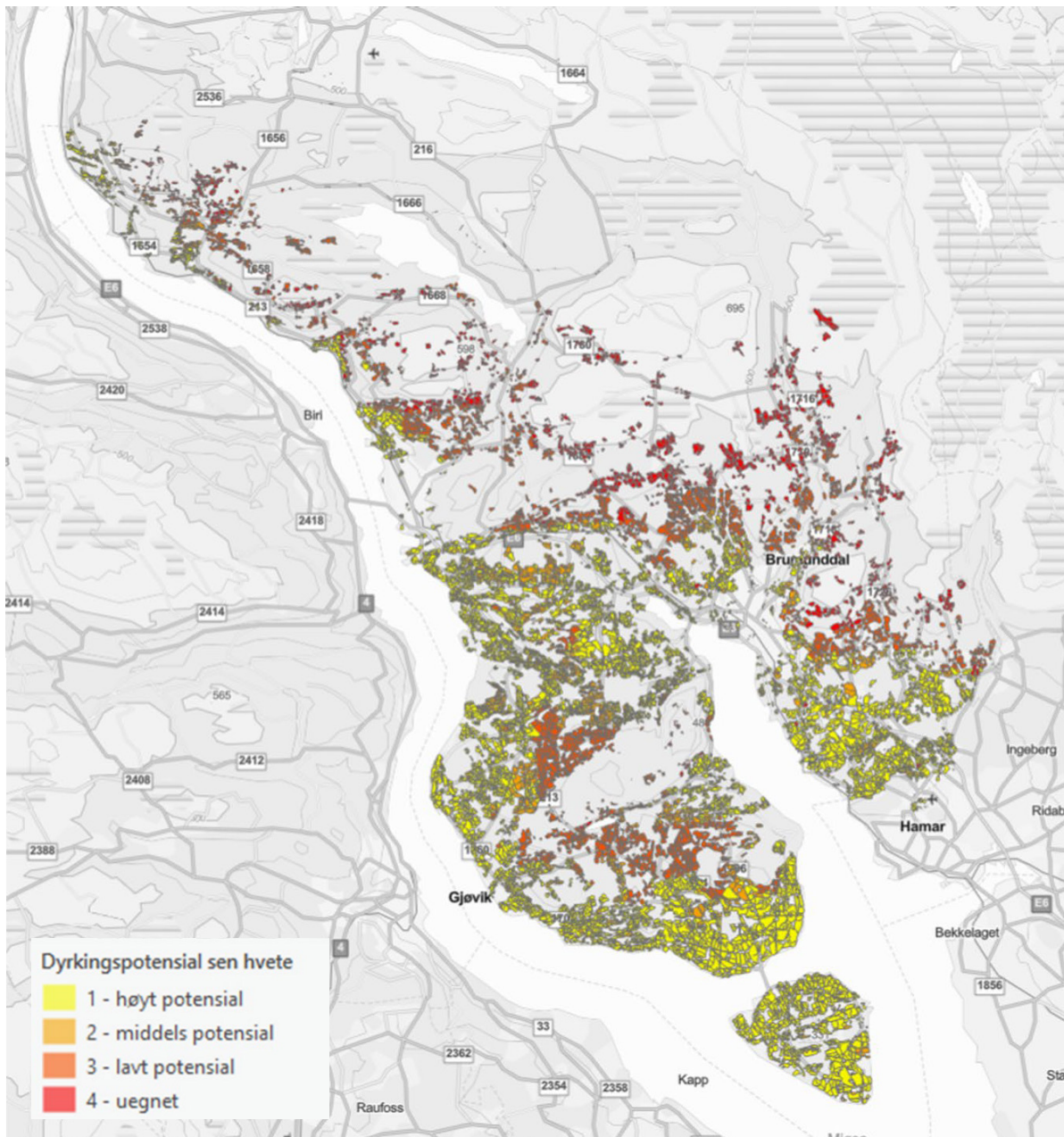
Arealgrunnlag

Ringsaker har betydelige jordbruksarealer, og det utgjør om lag 16 % av kommunens totalareal på 1280 km² eller 1,28 millioner dekar. Den største delen av jordbruksarealet består av fulldyrka jord, som er til sammen om lag 166 500 dekar. Innmarksbeiter dekker 37 500 dekar, og overflatedyrka jord om lag 650 dekar. Ringsaker ligger over både lands- og fylkesgjennomsnittet med hele 13 % fulldyrka jord. Figur 3 viser prosentvis av arealfordeling på de forskjellige arealtypene i Ringsaker.

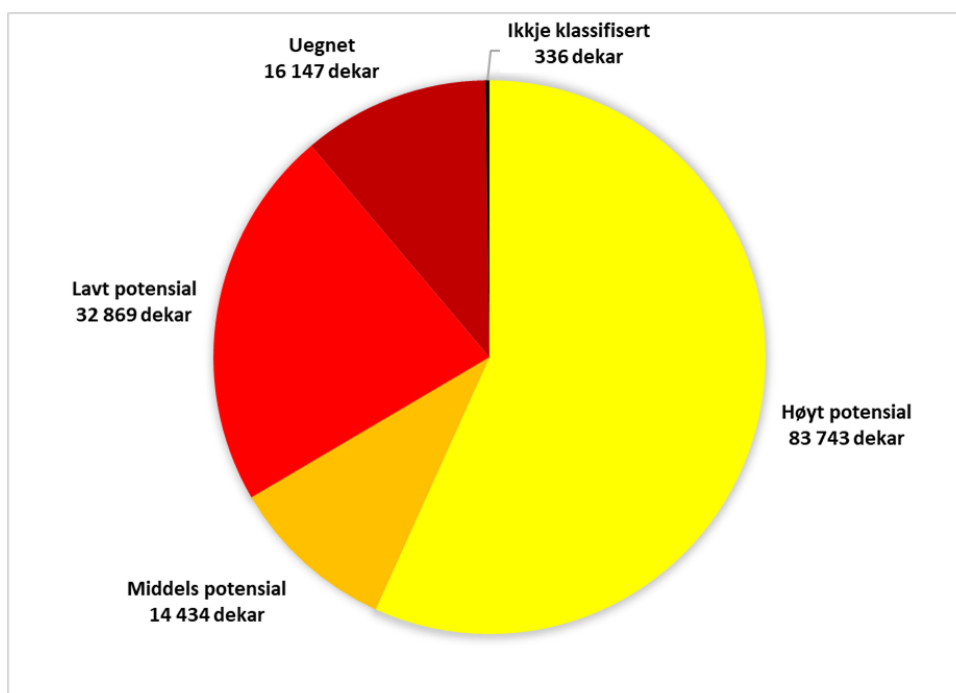

Figur 3: Fordeling av areal typer i Ringsaker. Kilde NIBIO arealressurskart (AR5)

Jordbruksarealene brukes hovedsakelig til korn- og grasproduksjon. I de beste områdene ned mot Mjøsa er det mulig å dyrke de fleste jord- og hagebruksvekster. I gode kornår kan store deler av avlingen i områdene rundt Mjøsa benyttes som matkorn, mens i år med dårligere værforhold går en større andel til dyrefôr. Arealene gir også grunnlag for et omfattende husdyrhold, både grovfôr- og kraftfôrbasert husdyrhold. I de høyereliggende områdene er dyrking av gras den mest åsikre produksjonen. Ifølge NIBIOs beregninger av områders egnethet for kornproduksjon, er det i Ringsaker 111 000 dekar som har høyt potensial for kornproduksjon. Med muligheter for kunstig vanning, noe det ligger godt til rette for i deler av Ringsaker, vil det av dette være om lag 84 000 dekar som har høyt potensial for produksjon av mathvetesorter med høyt avlingspotensial og god kvalitet, se figur 4. Dette er høyproduktive arealer, som i tillegg til å være egnet for produksjon av mathvete også er egnet for ulike proteinvekster, grønnsaker, frukt og bær. Flere av disse områdene ligger i de delene av kommunen med mest press på arealene for annen utnyttelse enn matproduksjon.

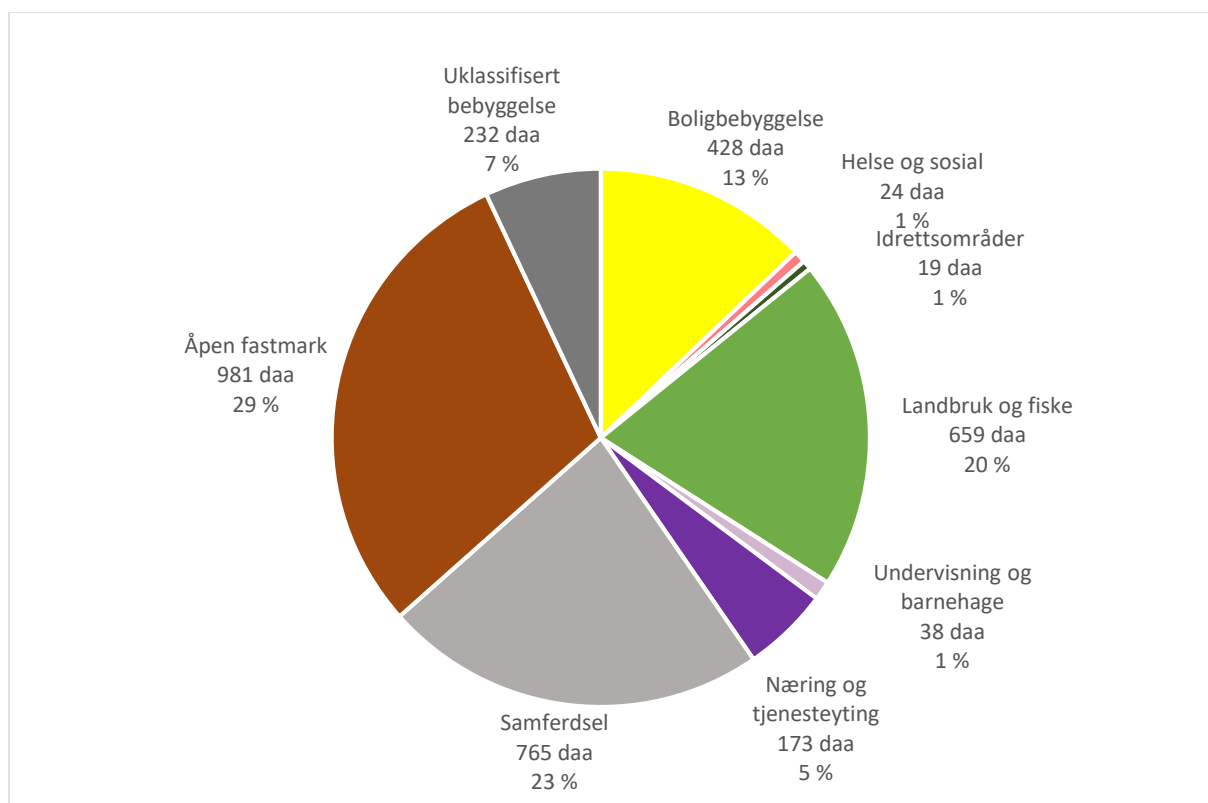
Figur 4: Potensial for vanningsbasert dyrking av sen hvete, altså korn med kvalitet for brødbaking.

Figur 5: Arealfordeling, potensial for vanningsbasert dyrking av sen hvete, altså korn med kvalitet for brødbaking.

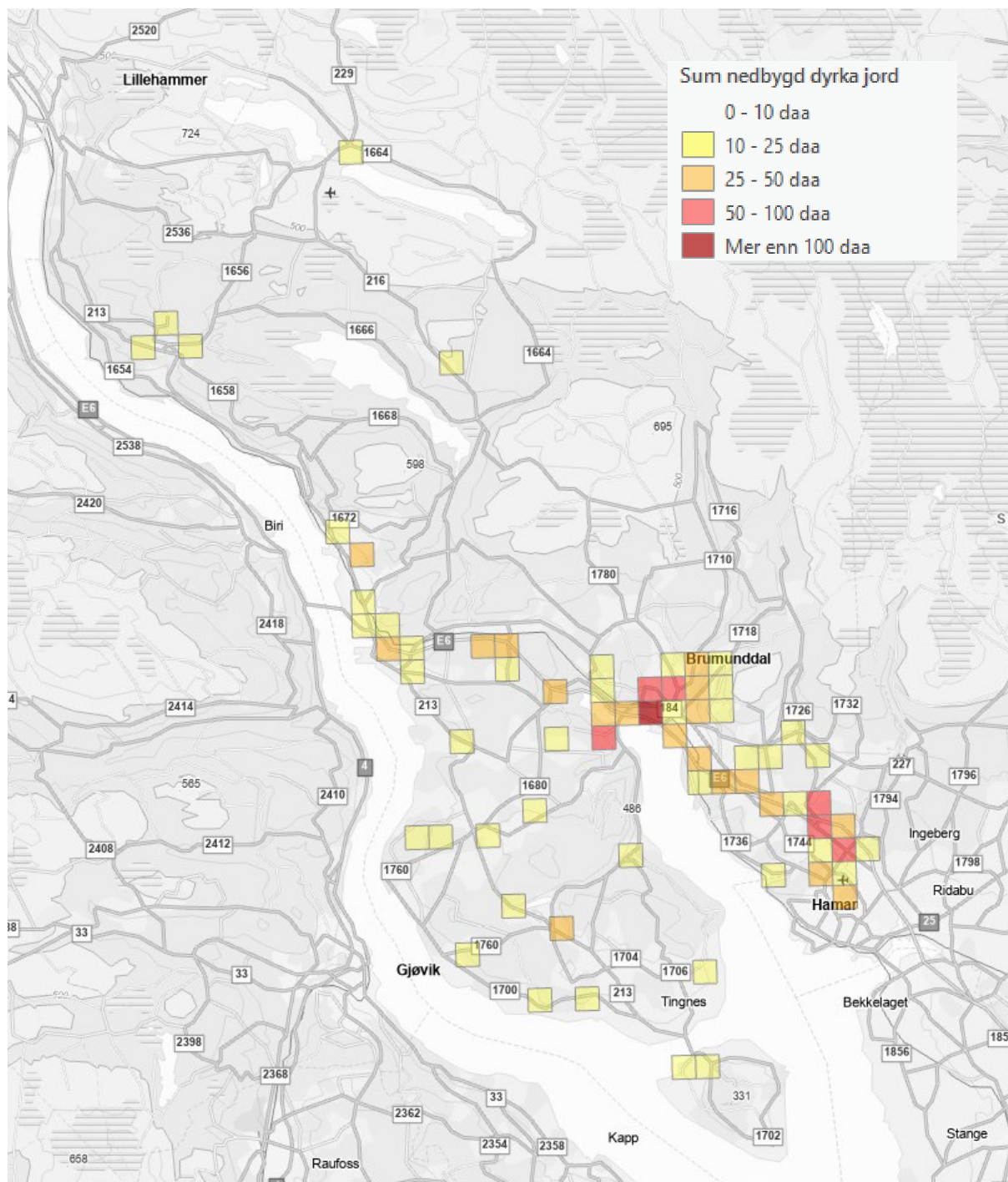
Arealutvikling

Ringsakersamfunnet har gjennomgått store endringer de siste 20 årene, og det gjenspeiles i hvordan arealene i kommunen brukes. En analyse av nedbygd fulldyrka jord i perioden 2002-2022 viser at om lag 3 340 dekar er nedbygd. Figur 6 viser de fysisk nedbygde arealene de siste 20 årene, altså arealer som var fulldyrka, men som nå brukes til noe annet. Samferdsel har krevd rundt 765 dekar, som utgjør 23 % av arealet. Det gjelder utbygging av firefelts E6 gjennom kommunen, men også gang- og sykkelveger, andre veganlegg og parkering i nye bolig- og næringsområder.

Figur 6: Arealfordeling av fysisk nedbygd dyrka jord fra 2002-2022. Kilde arealressurskartet (AR5) og SSB

Det har i tillegg gått med store arealer dyrka jord til boligbygging og næring. Arealene ligger i hovedsak inntil Hamar, Nydal og Brumunddal. Landbruksnæringen selv bygger også ned betydelige arealer med fulldyrka jord. Det har sammenheng med fornying av landbruksbebyggelse med bygging av nye driftsbygninger i kommunen de siste 20 årene. Kategorien åpen fastmark har en forholdsvis stor andel. Åpen fastmark er arealer som ligger utenfor selve bygningen, både i forbindelse med nærings-, bolig-, landbruks- og fritidstomter. Disse vises som en egen kategori i figuren. Fordeling av disse arealene med årsak til nedbygging har ikke vært mulig å gjøre gjennom analyse, det krever manuell registrering.

Figur 7: Nedbygd areal dyrka jord i kommunen fra 2002-2022 – faktiske endringer i arealressurskartet. Rutene er 1 km². Områder med mindre enn 10 dekar nedbygging vises ikke i kartet

Kartet i figur 7 viser hvor store arealer dyrka jord som er nedbygd i ulike deler av kommunen. Figuren viser at det største pressområdet på dyrka jord har vært rundt kommunesentret Brumunddal og videre sørover mot kommunegrensen til Hamar. Omfanget av næringsområdet på Rudshøgda har også vokst de siste årene.

Gjeldende planer som vil føre til videre framtidig nedbygging

Plankartet i den gjeldende arealdelen til kommuneplanen er fra 2014, da de nasjonale målene for jordvern ikke var de samme. For å legge til rette for vekst og utvikling har det vært lagt inn arealreserver i flere områder i kommunen, og store områder er godkjent for utbygging eller avsatt til framtidig utbygging. I disse områdene er det i dag rundt tusen dekar fulldyrka jord.

I statistikken for nedbygging av dyrka jord er det tatt utgangspunkt i dagens arealbruk slik det er registrert i arealressurskartet fra NIBIO. Dermed tas det ikke med områder som er ferdig regulert og delvis under utbygging, men der jorda fortsatt drives i byggeperioden. Dette er vist i tabell 1, basert på analyse av byggeområder i reguleringsplaner og kommuneplanens arealdel. Kolonnene i tabellen viser de tre stadiene i nedbygging.

Tabell 1: Arealregnskap for historisk og framtidig omdisponering av dyrka jord etter arealformål og planstatus (tall i dekar)

Arealformål	Nedbygging 2001-2022	Framtidig omdisponering reguleringsplan	Framtidig omdisponering kommuneplan	Sum for arealformål
Boliger	595	319,2	247,8	1 162,00
Næring og handel	313,2	303,2	104	720,40
Samferdsel	450,9	229,5	14,1	694,50
Tjenesteyting	163,3	39,3	108,2	310,80
Idrett	52,5	40,7	108,5	201,70
Turisme og fritidsboliger	109,6	14,4	6,5	130,50
Grøntstruktur og friområder	91,3	187,4	93,3	372,00
LNF-områder*	1 564,60	-	-	1 564,60
Sum nedbygging	3 340,40	1 133,70	682,40	5 156,50

* Tall for LNF-områder omfatter mer enn bare landbrukets nedbygging

Tallene for nedbygging 2001-2022 er de samme som er presentert tidligere i kapittelet, men her er arealene fordelt etter dagens arealformål i kommuneplanen. Dette gir noe høyere andel for boliger, og næring, og lavere tall for samferdsel, ettersom framtidige veger i byggeområdene rapporteres med boligformål. Samtidig er det store arealer som ikke kan fordeles riktig til arealformål. Disse legges til LNF-områder, men dette er mer enn bare landbrukets nedbygging. Denne kategorien inneholder også boligbygging i LNF-spredd og samferdselsformål i LNF-områdene, ettersom E6 er den eneste vegen som er vist med eget arealformål i kommuneplanen. LNF-kategorien inneholder også vesentlige metodefeil. Minst 300 dekar er rapportert som følge av at datagrunnlaget i arealressurskartet er gjort mer detaljert i løpet av perioden 2001-2022. Metoden er nærmere beskrevet i vedlegg 2.

Framtidig omdisponering i reguleringsplan er arealer som i dag er fulldyrka eller overflatedyrka jord, og avsatt til byggeformål i reguleringsplaner. Disse regulerte områdene er etter 2005 rapportert inn gjennom KOSTRA. Fordelingen her følger arealformålene i reguleringsplanen, slik at eksempelvis veger i bolig- og næringsområder føres opp med samferdselsformål, ikke boligformål.

Framtidig omdisponering i kommuneplan er områder som ikke er regulert til utbygging, men som er vist med byggeformål i kommuneplanen. Dette inneholder både grenser for eldre bebygde områder der det ikke finnes reguleringsplan, og framtidige byggeområder som ennå ikke er regulert

Pressområdene i Ringsaker

Det er satt klare ambisjoner om befolkningsvekst og tilrettelegging for boligbygging og næringsutvikling i kommuneplanens samfunnsdel. For å kunne legge til rette for økt verdiskaping og å møte de demografiske utfordringer kommunen står overfor, må Ringsaker posisjonere seg som en attraktiv kommune for bosetting, bedrifter og besøk. Veksten har i stor grad kommet i søndre Ringsaker de senere år, og det er grunn til å tro at hovedtyngden av veksten også vil komme her i årene framover. Dette medfører et press på arealene i området.

Nedbyggingen av dyrka jord har vært klart størst langs E6, og spesielt på strekningen Hamar-Nydal-Brumunddal. Kommunens statistikk for nye boliger i perioden fra 2001 til 2022 viser at det er ferdigstilt mer enn to tusen nye boliger i området fra Brumunddal til Stavsberg, og rundt to hundre fra Gaupen til Helgøya. En rekke næringsvirksomheter ønsker å ligge tett på E6, noe som også fører til press på mye av de samme områdene. Områdene med størst utbyggingspress sammenfaller i stor grad med jordbruksarealer med høy arealproduktivitet og stort potensial for produksjon av matkorn. Jordkvalitet ble registrert i 2007. Av arealene som er nedbygd etter at jordkvalitet ble registrert, viser analysen at om lag 85 % av arealet hadde høyt eller svært høyt potensiale for kornproduksjon.

Faktorer som bidrar til nedbyggingspress på dyrka jord

Boligbygging

Det er og har vært størst utbygging av boliger i søndre del av kommunen. Det vil fortsatt være stort behov for å utvide og eventuelt opparbeide nye boligområder i denne delen av kommunen. I langsiktig arealstrategi er dette ønsket nå balansert mot jordvern og andre interesser: *«Det er størst boligbygging i søndre del av kommunen og i byene. Det skal bygges opp rundt denne veksten og legges til rette for boligbygging der etterspørselen er størst og der arealressursene ligger til rette for det.»* Ny boligbygging kan i stor grad løses gjennom fortetting innenfra i eksisterende bebygde områder. Ved å lokalisere boligbyggingen til utsiktstomter i bratte områder kan også frittliggende boliger bygges uten å komme i konflikt med dyrka jord.

Utbygging av enkelttomter er omtalt i langsiktig arealstrategi: *«I områder med lite utbyggingspress kan det åpnes for et mer differensiert bosettingsmønster»*. I pressområdene ønskes ikke fradeling av enkelttomter.

Næringsutvikling

I utvikling av nye næringsområder er synlighet, nærhet til hovedferdselsåre og spesielt E6 attraktivt for mange bedrifter. Beliggenhet nær byer og større tettsteder er også viktig. Dette har hatt spesiell betydning i områdene i Nydal, Brumunddal og Rudshøgda. Rudshøgda og Nydal ble valgt som byggeområder for næring blant annet fordi de hadde store skogarealer nær E6. Nå er mye av skogen bygd ned, og eventuell videre utvidelse av områdene kan føre til press på dyrka jord.

Nærings- og handelsbygninger skiller seg fra boligbygg i størrelse. Det er ofte ønske om å ha store arealer på ett plan, for å lette håndtering av varer og produkter innenfor området. Næringsområder kan derfor ikke legges i bratt terreng, i motsetning til boliger. Dette gjør det mer krevende å finne alternative lokaliseringer for næringsareal.

Landbrukets egen nedbygging

Som med næringsbygg er også moderne driftsbygninger, spesielt fjøs, avhengige av å ha store arealer på ett plan. Det er også et behov for arealer til nødvendig infrastruktur i tilknytning til selve driftsbygningen. I de mest intensive jordbruksområdene er det meste av arealene, på grunn av et godt jordsmonn, dyrka for mange år siden. Det vil i enkelte områder være krevende å finne gode driftsmessige løsninger for oppføring av driftsbygninger uten at det kommer i konflikt med dyrka eller god dyrkbar jord. På mange gårdstun står det store utdaterte driftsbygninger som ofte har svært liten driftsmessig verdi. Dette er bygninger som i mange tilfeller burde vært revet for å frigi uproduktive arealer for oppføring av nye driftsbygninger. Dette er kostbart og følgelig krevende med dagens investeringsmarginer. Den omfattende matproduksjonen som ligger til Ringsaker, krever imidlertid et moderne driftsapparat.

Fritidsbebyggelse

Tomter til fritidsbebyggelse er ikke noen direkte årsak til nedbygging av dyrka jord. Eksisterende fritidsboliger i LNF-områdene gir noen ganger ønske om mer vegbygging over dyrka jord for å få bilveg fram til hyttene/hytteområdene. Det kan også være utfordringer med fritidsboliger i kombinasjon med beitebruk.

Nasjonale transportkorridorer og hovedveger

E6 og jernbanen har ført til direkte nedbygging av dyrka jord fordi bredere og rettere veger krever mer plass. Dette har skjedd i to omganger, først med utbyggingen av E6 på 80-90-tallet, og så den siste utvidelsen til 4-felt rundt 2020. I tillegg til direkte nedbygging har dette også ført til oppsplitting

av noen eiendommer, som igjen førte til mindre og dårligere arronderte arealer og eiendommer. Bruk av makeskifte har bedret arronderingen noe. De neste utbyggingene er ny Mjøsbru og jernbaneutbyggingen mellom Hamar og Lillehammer. Dette vil legge beslag på dyrka jord, eksempelvis er det anslått mellom 90 og 130 dekar omdisponering for jernbaneutbyggingen mellom Brumunddal og Moelv. Utbyggingen av E6 gjennom Ringsaker har ført til omdisponering av 405,7 dekar dyrka mark.

Lokale samferdselstiltak

Fylkesvegene ut fra byene og tettstedene ligger ofte med dyrka jord på begge sider, slik at å utvide bredden for å få plass til en gang- og sykkelveg vil kreve nedbygging av dyrka jord. Når det bygges boligfelt utenfor eller i randsonen til byene, fører det til behov for å komme inn til byen. Det stilles ofte krav i kommuneplanen om gang- og sykkelveg til nye boligområder, som fører til nedbygging selv om boligområdet ikke ligger på dyrka jord.

Nydyrking og gjenbruk av matjord

Gårdbrukere i Ringsaker har de siste 20 årene bidratt med store nydyrkede arealer i kommunen. Nydyrking bidrar til å øke produksjonsarealene og er et viktig bidrag for å opprettholde den totale matproduksjonen. Også dyrkbar jord er en begrenset ressurs og en viktig reserve for å dekke framtidige generasjoners behov for matproduserende arealer og bør ikke måles opp mot jordbruksarealer som bygges ned. Kvaliteten av dyrka jord er resultat av jordsmonndannende prosesser over flere tusen år, og arealene med det beste jordsmonnet og de beste forutsetningene for matproduksjon er i all hovedsak allerede dyrka. Arealer som er nydyrka de siste 20 årene er fordelt over hele kommunen, fra de viktige kornområdene og til arealer som ligger høyere i kommunen og i all hovedsak egnert for grasproduksjon. Nydyrking vil også kunne ha negative konsekvenser som redusert skogareal og økt klimautslipp, samt mulig negative konsekvenser for biologisk mangfold, kulturminner og fare for økt avrenning til vassdrag. Skog har vært 73 % av det nydyrka arealet. Dette er som regel høyproduktivt skogareal (høy bonitet), ettersom områdene som dyrkes opp har godt jordsmonn.

Til sammen har gårdbrukerne i Ringsaker dyrka om lag 9 300 dekar de siste 20 årene. Det er i gjennomsnitt 465 dekar per år. I samme tidsperiode har det blitt nedbygd om lag 3 340 dekar fulldyrka jord. Det utgjør en forskjell på 5 960 dekar og fører til at arealstatistikken for Ringsaker totalt viser en vekst i fulldyrka jord. Situasjonen kunne ha vært en annen uten en aktiv og framtidsrettet jordbruksnæring. Resultatet må allikevel på ingen måte bli en hvilepute for framtidig jordvern i kommunen. Nydyrking vil ikke kompensere fullt ut for nedbygging, både bevaring av eksisterende dyrka jord og bedre utnyttelse av den dyrka jorda som allerede finnes er viktigere tiltak for matsikkerhet enn nydyrking. Nydyrka jord har ikke det samme avlingspotensialet som gammel kulturjord i god hevd.

Figur 8: Nydyrkingsfelt ved Nydal etablert med tilflyttede masser fra utbyggingsområder. Foto: Øyvind Håland

I den siste planperioden siden 2014 har kommunen krevd flytting av matjord som et kompensierende tiltak når dyrka mark bygges ned. Denne flyttingen har gitt gode resultater og bidratt til at nydyrkede arealer øker arealproduktiviteten, eller at dyrka jord har fått økt avlingspotensiale. Det er flyttet og gjenbrukt om lag 25 000 m³, som tilsvarer 20 cm jorddybde på 150 dekar.

Flytting og gjenbruk av matjord er krevende å utføre på riktig måte. Jordsmonnet er lagdelt, med matjordlaget som øverste sjikt. Matjordlaget har varierende tykkelse og kvalitet. Jordstrukturen og jordlivet har alt å si for hvor god matjorda er. Ved flytting og gjenbruk av matjorda er det viktig at matjordlaget holdes adskilt fra jordlagene under, for å få et best mulig sluttresultat. Matjordlaget må alltid legges tilbake som øverste sjikt og den må ikke pakkes hardt slik at jordstrukturen blir ødelagt. Hardpakket jord reduserer jordas evne til å transportere luft og vann betraktelig. Dette gir dårlig oppspiring og levekår for planter og andre organismer i jorda.

Spredning av planteskadegjørere og svartelistede arter som floghavre, hønsehirse, med mer, er alltid en fare ved flytting av jord. Det er viktig at flytteprosessen utføres i henhold til gjeldende regelverk for å unngå spredning av dette.

Mål for vern av dyrka og dyrkbar jord i Ringsaker

Ambisjon

Ringsaker kommune skal praktisere jordvern ved å begrense både nedbygging og omdisponering av jordbruksareal i Ringsaker. Jordbruksareal omfatter områder definert som fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite. God dyrkbar jord i områdene med klimaforutsetninger for korndyrking må også beskyttes mot nedbygging. Mye jord som dyrkes i dag er allerede vedtatt omdisponert. Derfor er ambisjonen å beskytte mot framtidig omdisponering.

Jordvernmål – hovedmål

Ringsakers jordvernmål tar utgangspunkt i nasjonal jordvernstrategi og i den langsiktige arealstrategien for kommunen fram til 2040:

Dyrka jord skal skjermes mot utbygging og [omdisponering skal] bare aksepteres når inngrep er nødvendig og riktig i forhold til storsamfunnets behov og bedre enn andre alternative løsninger.

Strategier/delmål

1. I neste kommuneplanperiode skal dyrka og god dyrkbar jord som hovedregel ikke omdisponeres til utbygging gjennom arealplan eller enkeltvedtak (dispensasjon).
  - 1.1. Å ta i bruk dyrka og god dyrkbar jord til samferdselstiltak, næring og offentlige formål skal være siste utvei. Det skal utredes alternative muligheter for plassering.
  - 1.2. Arealer med dyrka jord innenfor byer og tettsteder bør likevel vurderes for utbygging når det er riktig for utvikling av kompakte byer og tettsteder i samsvar med målene i statlige planretningslinjer for samordnet bolig, areal og transportplanlegging.
2. Det skal vurderes om dyrka eller god dyrkbar jord som er avsatt til utbyggingsformål kan utgå eller utveksles med annet areal. Reguleringsplaner eldre enn 10 år som tillater nedbygging av dyrka jord, hvor det ikke er utsikter til utbygging, skal vurderes/utredes for tilbakeføring til LNF eller redusert i omfang ved kommuneplanbehandling.
3. Bygninger og veier i landbruket skal i utgangspunktet ikke legges på dyrka eller god dyrkbar jord, alternative plasseringer skal alltid vurderes.
4. Ved fradelinger i LNF-områder skal dyrka jord og god dyrkbar jord som hovedregel ikke deles fra landbrukseiendommen.
  - 4.1. Ved fradeling av gårdstun/enkeltpoliger på landbrukseiendommer skal dyrka jord og god dyrkbar jord som hovedregel ikke deles fra.
  - 4.2. Ved fradeling av nye tomter skal en unngå at dyrka jord og god dyrkbar jord deles fra.
  - 4.3. Ved fradeling av tilleggsareal til eksisterende bolig- og næringseiendommer skal dyrka jord og god dyrkbar jord som hovedregel ikke deles fra. Dersom det søkes om fradeling av dyrka jord eller god dyrkbar jord, skal det redegjøres for alternative løsninger og hvorfor disse ikke er valgt.
5. Der dyrka jord må bygges ned skal matjordoverskuddet utnyttes til jordbruksformål og matproduksjon.
  - 5.1. Der eksisterende dyrka jord bygges ned skal det legges fram et matjordregnskap, der det dokumenteres behov for bruk av matjord internt i byggeområdet.
  - 5.2. Der dyrka jord må bygges ned skal matjordoverskuddet gjenbrukes i nydyrking eller som jordforbedring på jordbruksarealer.

Aktuelle virkemidler og tiltak

Jordvernens hensynet skal være med i vurderingsgrunnlaget for alle saker som berører arealbruk. Det gjelder plansaker, søknader og tiltak etter plan- og bygningsloven og andre saker etter særlover.

Jordvern er aktuelt i all arealbruk, ikke bare tiltak som berører dyrka og dyrkbar jord. Effektivisering av eksisterende byggeområder demper behovet for nye utbyggingsområder og er derfor et viktig indirekte jordverntiltak som demper utbyggingspress.

Grunneiere må bidra til jordvern ved å holde dyrka jord i hevd, sikre aktiv drift av dyrka arealer og unngå nedbygging av dyrka og god dyrkbar jord.

Jordvern er allerede innarbeidet i kommuneplanens arealdel. Kontinuerlig høsting av erfaringer kombinert med aktiv vurdering og forbedring av bestemmelsene er viktige tiltak sammen med en restriktiv holdning til ny omdisponering fra LNF til annet formål.

Utarbeiding av prosesskrav for planavklaring av nye utbyggingsarealer på dyrka eller god dyrkbar jord bør vurderes dersom jordvernstrategien sammen med kommuneplanbestemmelser viser seg å ikke ha tilstrekkelig effekt. Dette for å sikre at alternative løsninger alltid skal utredes, og at hensyn til transport, mobilitet, friluftsliv, kulturminner, vann og naturmangfold blir vurdert.

For boligbebyggelse i LNF-områder (både helårsboliger og fritidsboliger) er det viktig å ha en restriktiv holdning til tiltak som berører dyrka og god dyrkbar jord. Særlig varsomhet bør utvises ved ønske om vegbygging eller tiltak på fritidseiendommer.

Når dyrka eller god dyrkbar jord (likevel) må bygges ned, må det stilles krav om matjordregnskap med plan for disponering av overskytende matjord til jordbruksformål og matproduksjon. Dette må tas inn i arealplaner eller som vilkår ved dispensasjon og i byggesaker.

Etablering av ressursbank for overskuddsmasser kan sikre gjenbruk av overskuddsmasser inkludert matjordmasser og grunnjord og forebygge deponering. Dette er aktuelt å vurdere som kommunalt eller interkommunalt tiltak. Konkretisering av metode for matjordregnskap med mer er aktuelle tiltak som skal vurderes.

Ved revisjon av kommuneplanens arealdel er det aktuelt å differensiere retningslinjer for vern av dyrka jord slik at den mest utsatte jorda beskyttes sterkere. Markering av de største pressområdene for nedbygging i kommunen og synliggjøre verdien av arealressursene som ligger i disse områdene er et viktig virkemiddel.

Der er aktuelt å revurdere utbyggingsområder, og ta ut områder det ikke synes å være behov for. Det vil også være nyttig å tydeliggjøre store sammenhengende landbruksområder for å gi de et ekstra vern og unngå uheldig fragmentering av jordbruksarealer.

Vedlegg 1 – Bakgrunn om jordbruket i Ringsaker

Naturgitte vilkår for jordbruksproduksjon

I lavlandsområdene langs Mjøsa består undergrunn av bergartene skifer og kalkstein som forvitrer lett, og har gitt opphav til den kalk- og næringsrike og vekstkraftige morenejorda. Bergartene som danner grunnlaget for dette rike jordsmonnet, ble dannet under kambrosilurperioden for om lag 500 millioner år siden. Området ligger hovedsakelig i svakt hellende terreng og strekker seg fra Mjøsa og til om lag 400 moh. Dette er et av de mest fruktbare jordbruksområdene i landet, og preges av et godt jordsmonn, gode klimatiske vekstforhold for ulike plantekulturer og gjennomgående god arrondering. Hoveddelen av jordbruksarealene i Ringsaker ligger i dette området.

I de mer marginale jordbruksområdene opp mot fjellet preges jordsmonnet i større grad av grunnfjell, sparagmitt eller permiske dyppergarter som opphavsmateriale. Dette er grasområder som i større grad består av et skinnere jordsmonn, dårlig arrondering, mindre gunstig klimatiske forutsetning for planteproduksjon. Jordbruksarealene i kommunen har følgelig fra naturens side ulike forutsetninger for planteproduksjon. Dette gjelder både med tanke arealproduktivitet og hvilke vekster ulike arealer og områder egner seg best for. Dette er med på å skape en bred variasjon i produksjon og driftsformer i jordbruket i Ringsaker.

En av de store styrkene ved landbruket i Ringsaker er den samlede verdien og omfanget av jord- og skogproduksjon i kommunen, tilgangen til Mjøsa og de gode naturgitte forutsetningene for produksjon av mat og tømmer i kommunen. Dette har dannet grunnlaget for etablering og drift av en omfattende næringsmiddel- og foredlingsindustri i kommunen, samt tunge internasjonale FoU-virksomheter i regionen. Denne industrien og disse miljøene har vært og vil være svært viktige for å løfte jordbruket i Ringsaker og regionen ytterligere i fremtiden.

En annen stor styrke ved jordbruket i Ringsaker er den store variasjonen i produksjoner og driftsformer. For å oppnå en mest mulig optimal utnyttelse av jordbruksarealene fra Mesnali til Tingnes er det avgjørende at jordbruket i kommunen består av både små og store enheter med en driftsform som er best mulig tilpasset de lokale forutsetningene for matproduksjon. Utkanter og sentrale jordbruksområder er gjensidig avhengig av hverandre. Den store variasjonen i de naturgitte betingelsene for produksjon av mat i Ringsaker er deler av årsaken til den store variasjonen og omfanget av ulike produksjoner man finner i kommunen. Dette mangfoldet av produksjoner og driftsformer bidrar til at jordbruket i Ringsaker fremstår som robust, har mange bein å stå på og er godt rustet til å utnytte de til enhver tids muligheter. Dette mangfoldet er det områdets naturgitte forutsetninger for jordbruk som har lagt til rette for og gårdbrukere som har utnyttet. Dette må utvikles videre.

De mest verdifulle arealene for matproduksjon er de arealene der man kan produsere et stort antall ulike vekster av høy kvalitet med færrest mulig innsatsfaktorer. I Ringsaker vil det tilsis de beste kornområdene langs Mjøsa. Dette er svært viktige områder som egner seg for produksjon av mathvete og en rekke andre plantekulturer som gir høye avlinger av god kvalitet og som er viktige matvekster for folk. For å sikre en høyest mulig selvforsyningsgrad og optimal utnyttelse av de lokale jordbruksressursene, er det viktig å framheve at også de øvrige jordbruksarealer er svært verdifulle som grunnlag for den totale matproduksjonen i Ringsaker og i landet for øvrig.

NIBIO har foretatt jordsmonnskartlegging av om lag 90 % av fylldyrka og overflatedyrka jord i Ringsaker. Dette utgjør om lag 150 000 dekar av totalt 165 000 dekar fullldyrka jord. Det som gjenstår å kartlegge er arealer i kommunens øvre del mot nord øst. Kartleggingen viser at om lag 69 % av

kartlagte arealer har svært god jordkvalitet, om lag 28 % har god jord og om lag 3 % har mindre god jord. Kartlagt jordkvalitet tar ikke hensyn til klimadata eller beliggenhet og sier følgelig ikke noe om potensial for forskjellige veksttyper som gras, korn og grønnsaker utover jordbruksarealenes egnethet for gode og årvisse avlinger av kulturvekster tilpasset det lokale klimaet.

Dagens disponering av jordbruksarealene i Ringsaker

I Ringsaker kommune er det totalt 166 500 dekar fulldyrka jord. Av dette nyttes om lag 90 000 dekar til korn, inkl. erter og oljevekster. NIBIO har utarbeidet egnethetskart for produksjon av ulike plantekulturer basert på jordsmonn kartlegging og klimadata fra perioden 1981 til 2015. Ifølge NIBIOs egnethetskart for ulik planteproduksjon er det om lag 111 000 dekar som har høyt potensial, og 28 000 dekar har middels potensial for kornproduksjon dersom det tas utgangspunkt i nedbørsbasert produksjon av tidligbygg. Dersom det tas utgangspunkt i produksjon av sene hvetesorter, det vil si arealer som er godt egnet for produksjon av mathvete basert på dagens krav til bakekvalitet, er det ifølge NIBIOs beregninger om lag 84 000 dekar som har høyt potensiale og 15 000 dekar som har middels potensial for denne produksjonen. Dette er arealer som også er godt egnet for andre plantekulturer som er dyrkningsmessig mer krevende med tanke på jordsmonn og klimatiske forhold, men som er viktige matplanter. Eksempel på slike kulturer vil være ulike alternative proteinvekster, grønnsaker og frukt og bær.

Korn dyrkes for frøenes verdi som fôr eller mat og er verdens viktigste matplante. Kultur og vekstforhold styrer hva slags kornsorter som dyrkes mest og spises mest i forskjellige deler av verden. Hvete er den viktigste matkornarten som dyrkes i Norge. Hvetens gode bakeevner gjør den til den viktigste kornarten for matlaging. Krav til hva slags kornarter og kvalitet som nyttes til mat defineres av bakeindustrien, forbrukere og den til enhver tids tilgang på korn av ulik kvalitet og volum til en gitt pris. I Norge og Ringsaker dyrker vi mest bygg og spiser mest hvete. I Ringsaker dyrkes det, basert på søknad om produksjonstilskudd, bygg på om lag 50 000 dekar, høst-/vårhvete på 28 000 dekar, 7 000 dekar havre og 2 000 dekar rug. Dette gir en gjennomsnittlig produksjon på om lag 45 000 tonn korn i året. Dette tilsvarer omtrent 90 millioner brød. I tillegg dyrkes det om lag 1 300 dekar med oljevekster, erter og bønner. Ringsaker har også en betydelig produksjon på 1 200 dekar engfrø.

En historisk viktig produksjon i Ringsaker er potet, grønnsaker og frukt og bær. Det dyrkes poteter på om lag 2 900 dekar og grønnsaker/frukt og bær på 1 200 dekar.

Det er eng på om lag 63 000 dekar, og 5 000 dekar disponeres til andre grønnsaker. Dette, sammen med de 37 000 dekar innmarksbeiter, er arealer som danner grunnlag for det omfattende grovforbaserte husdyrholdet i kommunen. De betydelige utmarksbeiteressursene som disponeres hovedsakelig i fjellet, men også i andre deler av kommunen, er avgjørende for å opprettholde denne produksjonen. Ringsaker består av betydelige jordbruksarealer hvor vi er avhengig av det grovforbaserte husdyrholdet for å omdanne gras til menneskemat som kjøtt og meieriprodukter.

Ikke alt jordbruksareal i Ringsaker er til enhver tid i drift. Noe areal er ute av drift i kortere perioder, mens andre arealer er ute av drift i lengre perioder eller mer varig ute av drift. Arealer som er i ferd med å gå ut av drift eller har godt ut av drift på mer permanent basis finner vi hovedsakelig i de mer marginale jordbruksområdene i kommunen. Det er arealer med lav arealproduktivitet og relativt høye driftskostnader på grunn av lange driftsavstander og dårlig arronderede skifter. Dette dreier seg i all hovedsak om arealer i grasområder. Det er vanskelig å anslå omfanget, men det er om lag 6 000 dekar.

Kjøtt-, melke- og eggproduksjon

Jordbruksarealene danner, gjennom produksjon av fôr og tilgang på spredeareal for husdyrgjødsel, grunnlaget for et omfattende og variert husdyrhold. Det er en stor produksjon innen alle de viktige husdyrproduksjoner, både grovfor- og kraftforbasert husdyrhold. Ringsaker er en av Norges største husdyrkommuner og produserer om lag 18 300 tonn kjøtt, 21 000 tonn mjølk og 1 360 tonn med egg pr. år. Den totale produksjonen i perioden 2011 – 2022 økt med 19 % mot 13 % nasjonalt. Et godt samspill mellom arealressurser, planteproduksjon og husdyrhold i et område er viktig for å sikre god ressursutnyttelse. Tilgang til, og god utnyttelse av husdyrgjødsel er en svært viktig faktor med tanke på god agronomisk planteproduksjon. Betydningen av dette er forhold som i mange sammenhenger blir underkommunisert. Forholdet mellom jordbruksarealer og husdyrhold er godt balansert i Ringsaker. Det er imidlertid betydelige arealer som er tilgjengelig som spredeareal for husdyrgjødsel. Dette samspillet mellom ulike produksjoner er også svært viktig med tanke på både beredskap og agronomi.

En betydelig andel av jord- og utmarksarealene lar seg imidlertid ikke, eller i svært begrenset grad, nyttes til produksjon av mat til mennesker. Dette er grasarealer der man er avhengig av storfe eller sau for å omdanne gras til mat for mennesker. Dette er betydelige arealer som består av fulldyrka jord som ikke egner seg for kornproduksjon, 37 000 dekar innmarksbeiter spredt over hele kommunen, utmarksbeiter i fjellet hvor det hvert år, i tre måneder, beiter om lag 15 000 sau, 2 000 storfe og 100 hest og høster for til en verdi av om lag 7 millioner.

Verdiskaping

Som en av landets største landbrukskommuner med en omfattende produksjon av mat og tømmer bidrar landbruket stort til den lokale verdiskapingen. Ifølge ØF-rapport 09/2016: Verdiskaping i landbruket og landbruksbasert virksomhet i Hedmark, danner landbruket og landbruksbaserte industri i Ringsaker, både jord og skog, grunnlaget for om lag 2 900 arbeidsplasser og en årlig verdiskaping på i overkant av 1,8 milliarder kroner. Hele 15 % av sysselsettingen og 18 % av samlet verdiskaping i kommunen er landbruksbasert og avhengig av et livskraftig råvareproduserende landbruk lokalt. I tillegg gir landbruket betydelige ringvirkninger for annet næringsliv i kommunen.

Framtidige muligheter for jordbruksproduksjon

Jordbruksarealene i Ringsaker nyttes hovedsakelig til korn- og grasproduksjon. Det er også svært viktige produksjoner med et betydelig potensial i Ringsaker innen grønnsaker, potet, oljevekster, frukt og bær og ulike proteinvekster til både mat og fôr. Dette vil være viktige produksjoner for framtida, som det ligger naturlig til rette for at Ringsaker skal kunne øke produksjonen av. Disse produksjonene vil imidlertid i all hovedsak konkurrere med kornproduksjon om de beste jordbruksarealene. Skal det produseres mer av noe så må det produseres mindre av noe annet. Dette tilsier at høyproduktive jordbruksarealer, som egner seg for en variert produksjon av plantekost til mennesker, er en svært begrenset og verdifull ressurs også i Ringsaker. Det ligger også et betydelig potensial i en mer optimal forproduksjon i de mer ekstensive drevne grasområdene i kommunen. Disse arealene burde kunne dannet grunnlaget for en større andel av forgrunnlaget for det grovforbaserte husdyrholdet. Det grovforbaserte husdyrholdet må styrkes i disse områdene.

Det ligger et stort potensial i framtidens matproduksjon, og jordbruket i Ringsaker er godt rustet for å utnytte dette potensialet. Det vil i framtida ligge muligheter utover det vi i dag ser innen bruk av ny teknologi som presisjonsjordbruk, robotisering, foringsteknologi, avlsfremgang, ivaretagelse og bevisstgjøring av jordhelse, forbedret agronomi for å ivareta både produksjons- og klimahensyn, energieffektivisering, optimalisering av produktiviteten innen alle produksjoner, klimatiske utfordringer og muligheter, mulighet for nye yterike plantekulturer og en rekke andre forhold. En

stor grad av omstillingsvilje og evne vil i årene som kommer være svært viktig. En forutsetning for god utnyttelse av disse fremtidens muligheter er tilgang til arealressurser, gode klimatiske betingelser, samt tilstrekkelig med hender (arbeidskraft) og kompetanse for å sette det i bevegelse. Ringsaker og regionen har disse forutsetningene.

Jordbruksproduksjon og utbyggingspress

En stor andel av jordbruksarealene egner seg svært godt for produksjon av matkorn, grønnsaker, poteter, oljevekster, erter, proteinvekster, frukt og bær m.m. Dette er verdifulle, høyproduktive arealer med sentral beliggenhet i kommunen. Dette er arealer som har høyt potensiale for produksjon av karbohydrater og planteproteiner pr. arealenhet. De områdene som det i kommunen er sterkest press på jordbruksarealene for omdisponering til andre formål, består i det aller vesentligste av slike høyproduktive jordbruksarealer. Alle jordbruksarealer er viktige med tanke på framtidig matproduksjon, men man reduserer framtidig matproduksjonen mest ved å omdisponere de høyproduktive arealene som egner seg for produksjon av mat direkte til mennesker. En betydelig andel av kornproduksjonen nyttes i dag til dyrefôr, men i en gitt situasjon kan en betydelig større andel av produsert korn nyttes til matkorn. En betydelig større andel av jordbruksarealene vil også kunne nyttes til kornproduksjon, vel og merke med et lavere avlingspotensiale enn dagens kornarealer og med en annen kornkvalitet.

Dyrkbar jord

Dyrkbar jord er en viktig og svært begrenset ressurs. Den er viktig fordi det er en dyrkningsreserve som vil kunne bidra til å dekke framtidige generasjoners mulige behov for å øke sitt matproduserende areal. Det er begrenset ressurs fordi det ikke lages mer av det, og det beste er dyrka for mange år siden. Det finnes fortsatt betydelige arealer med mindre god dyrkbar jord og en del areal som egner seg godt for nydyrking. Hvor store arealer det her er snakk om i Ringsaker er vanskelig å tallfeste. Det er i denne sammenheng to viktige momenter. Det ene er at udyrka areal også har en økologisk og samfunnsmessig verdi, og det andre er at det tar lang tid å få et nydyrka areal i god hevd. Derfor er det god ressursutnyttelse å etterstrebe optimal drift av jord som allerede er dyrka. God dyrkbar jord i gode kornområder vil kunne ha en langt høyere produksjonsverdi enn fulldyrka jord i grasområder med en lav arealproduktivitet.

Vedlegg 2 – Ordforklaring

Når en leser planen er det flere sentrale ord og begrep som går igjen. Nedenfor er det gitt en liste med forklaring til utvalget ord og begreper.

AR5: Er et nasjonalt kart som beskriver arealressursene med vekt på produksjonsgrunnlaget for jord- og skogbruk. Kartet skal primært dekke behov innen arealplanlegging, landbruksforvaltning, landbruksproduksjon og lovforvaltning. AR5 er en del av det offentlige kartgrunnlaget og et viktig grunnlag for gårdskart.

Arealplan: Samlebetegnelse for flere typer planer etter plan- og bygningsloven. Planene deles i hovedsak opp i kommuneplaner og kommunedelplaner som er overordnede og strategiske, og område- og detaljreguleringsplaner som gir grunnlag for utbygging.

Dekar: Mål for areal, ofte forkortet daa. Ett dekar er 1000 kvadratmeter. Det kan tenkes på som en stripe ti meter bred og hundre meter lang, eller en romslig eneboligtomt.

Dyrkbar jord: Arealer som ved oppdyrking kan settes i stand slik at de holder kravene til fulldyrka eller overflatedyrka jord, og klima og jordkvalitet for plantedyrking.

Dyrka jord: Et samlebegrep tilsvarende jordbruksareal og omfatter fulldyrka jord, overflatejord og innmarksbeite.

Fulldyrka jord: Jordbruksareal som er dyrka til vanlig pløyedybde, og som kan nyttes til åkervekster eller eng, og som kan fornyes ved pløying.

God dyrkbar jord: Dyrkbar jord er alle arealer som fra et agronomisk perspektiv kan fulldyrkes. Med god dyrkbar jord menes imidlertid arealer som ved dyrking vil kunne framstå som godt arrondert enten for seg eller som en del av et tilgrensende areal, enkelt å drifte og med et jordsmonn og beliggenhet som tilsier at arealet vil kunne være egnet for kornproduksjon.

Innmarksbeite: Jordbruksareal som kan benyttes som beite, men som ikke kan høstes maskinelt.

Jordbruksareal: Et samlebegrep som omfatter fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite.

Jordflytting: Flytte jord fra et sted til et annet. I jordvernsammenheng brukes begrepet ved at jordmasser slik som matjord flyttes fra et utbyggingsområde, til et annet område for å benytte jordressursen.

Kommuneplan: Arealplan som viser ønsket framtidig bruk av områder i kommunen. Bør gjelde i en kort tidsperiode, fra fire til ca. tolv år. Omdisponering av dyrka jord i kommuneplan rapporteres ikke i KOSTRA.

KOSTRA: Forkortelse for kommune-stat-rapportering, en statistikkbank for kommunal virksomhet. I jordvern rapporteres det arealer som omdisponeres gjennom vedtak etter plan- og bygningsloven og jordloven. Arealene rapporteres inn når vedtaket gjøres, selv om de i mange tilfeller drives i flere år før de bygges ned. Det nasjonale jordvernmålet er basert på KOSTRA-rapportering.

Landbruk: Begrepet kan ha ulik betydning; dels brukes det om jordbruk, dels brukes det som fellesbetegnelse for jordbruk og skogbruk. Jordbruk omfatter dyrking av jord- og hagebruksvekster.

LNF-område: Arealformål etter plan- og bygningsloven § 11-7, er forkortelse for Landbruks-, natur-, og friluftsområder. Er et av seks mulige hovedgrupper i av arealformål til kommuneplanens arealdel.

Nydyrking: Er tiltak som fører til at et areal oppfyller definisjonen av fulldyrka eller overflatedyrka jord. Gjenoppdyrking av jordbruksareal som har ligget unytta i over 30 år, regnes også som nydyrking.

Omdisponering: Benyttes når det er fattet vedtak som tillater endring av arealbruken. Etter jordloven kan omdisponering være enten midlertidig eller permanent.

Overflatedyrka jord: Jordbruksareal som for det meste er ryddet og jevnet i overflaten, slik at maskinell høsting er mulig.

Reguleringsplan: Mer detaljert arealplan for et mindre område. Reguleringsplaner gir vanligvis grunnlag for bygging i områder. Noen planer er områdeplaner, der det stilles krav om ytterligere detaljering før området kan bygges ut, eller de er en kombinasjon med detaljkra for enkelte områder. Reguleringsplan skal være basert på et fullstendig kunnskapsgrunnlag. Dersom det vedtas omdisponering av dyrka jord gjennom reguleringsplan, skal det rapporteres i KOSTRA og måles mot det nasjonale jordvernmålet.

Vedlegg 3 – Metodebeskrivelse for arealanalyser

Arealressurskartet AR5

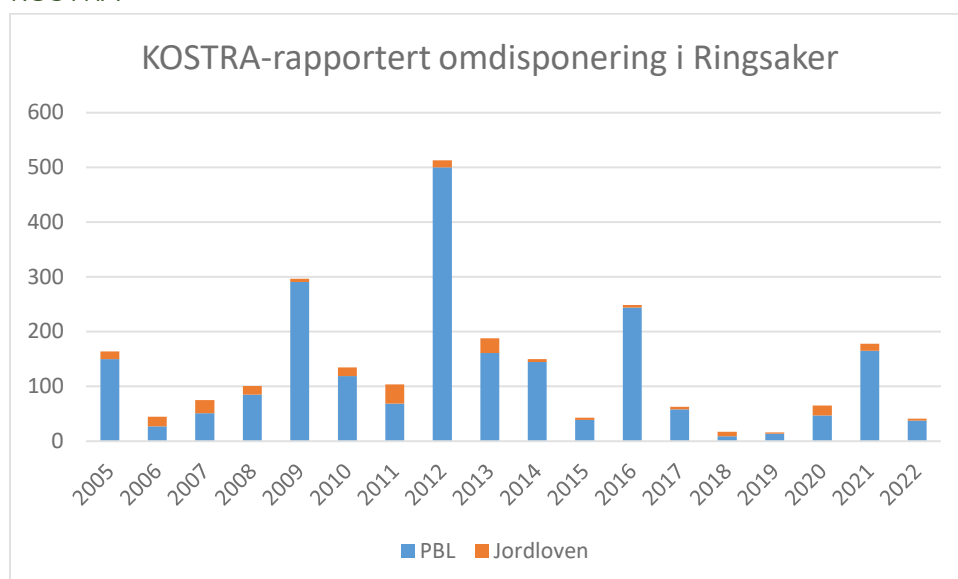
Det er flere måter å registrere og telle nedbygging av dyrka jord. Alle har styrker og svakheter. I bakgrunnstallene til jordvernstrategien er det i hovedsak brukt AR5-data fra NIBIO som kilde til analysene, sammen med kommunens planer etter plan- og bygningsloven. AR5-datasettet er et levende datasett som oppdateres både av kommunen ved ferdigattest i byggesaker. Settet oppdateres også av NIBIO på bakgrunn av blant annet flyfoto-registrering.

For å beregne nedbygging over tid valgte vi å bruke øyeblikksbilder av AR5-dataene fra 2001, 2012 og 2022. Arealer som var dyrka jord i 2001 men med annen arealbruk i 2022 rapporteres som nedbygd. En stor feilkilde i denne metoden er at dyrka jord ser ut til å ha vært overrapportert i 2001. AR5-kartet er basert på eldre kartgrunnlag som økonomisk kartverk (ØK) fra 1960-tallet og senere digitalt markslagskart (DMK). Kartet er i hovedsak basert på flyfotografering som datagrunnlag ved periodisk ajourhold av kartet, og er blitt mer nøyaktig over tid. Når mindre detaljer vises i kartet blir det mer nøyaktig, men uten at de faktiske forholdene på bakken forandrer seg.

I analysen har vi sett at mer detaljer i kartet har ført til at kantvegetasjon mellom eiendommer, langs vassdrag og mellom dyrka jord og veger er blitt registrert mer detaljert over tid AR5-kartet. Dataene i rapporten er til en viss grad korrigert for dette, ved at områder med kantvegetasjon (åpen fastmark) langs veinettet er tatt ut av analysen. Dette er gjort inntil sju meter fra midtlinjen i private og kommunale veger, og ti meter fra midtlinjen ved fylkesveger. Denne korreksjonen er gjort bare utenfor regulerte områder, slik at faktiske breddeutvidelser av veg som E6-utbyggingen og nye gang- og sykkelveger fortsatt er registrert som nedbygging. Dette reduserte beregnet nedbygd areal fra 4 124 daa til 3 340 daa, altså en forskjell på 784 dekar.

Styrken i å bruke AR5-data som grunnlagsdata i analysen er at det tar med seg hele kommunen, og at det er det eneste datasettet som inkluderer landbrukets egen nedbygging. Samtidig har denne registreringen en svakhet når det brukes historisk, ettersom feilretting i datasettet ikke enkelt kan skilles fra faktisk nedbygging.

KOSTRA

KOSTRA-rapporteringen fra kommunen er basert på vedtatte reguleringsplaner. I KOSTRA skal det rapporteres nedbygging når det er gjort vedtak om omdisponering etter jordloven og etter plan- og bygningsloven. Som illustrasjonen viser er omdisponeringen etter plan- og bygningsloven større enn etter jordloven. Totalt er det i perioden 2005-2022 rapportert 232 dekar etter jordloven og 1982 dekar etter plan- og bygningsloven.

KOSTRA-rapporteringen etter plan- og bygningsloven har også noen svakheter som metode. Noen sentrumsnære jordbruksområder har vært regulert til nedbygging i årtier. Der omdisponeringen er vedtatt før 2005 er det ikke rapportert om dette i KOSTRA. Reguleringsplanen for Brumunddal Sør-vest fra 2017 er et eksempel på dette, der deler av området mellom Strandsagvegen og Brumunda ikke er rapportert som nedbygging, ettersom dette området også tidligere var regulert til industriformål.

En annen mulig metodesvakhet er rapportering av områdereguleringsplaner som ikke gir grunnlag for direkte nedbygging. I Ringsaker har områdereguleringsplaner blitt rapportert i året de er vedtatt, slik at for eksempel hele Lund Søndre ble rapportert for året 2012, selv om det fortsatt står igjen områder i planen med krav om detaljregulering før utbygging.